

РОЛЬ АНАЛІЗУ ПІДРУЧНИКІВ НУШ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВTHE ROLE OF ANALYSIS OF NUSH TEXTBOOKS
IN THE SYSTEM OF TRAINING FUTURE PRIMARY TEACHERS

Стаття присвячена актуальній проблемі вироблення системи підготовки майбутніх вчителів початкової школи в межах системи вищої освіти. Зокрема, у статті проаналізовано зміни в системі початкової освіти України і виклики, які постали перед Вищими навчальними закладами у зв'язку із цим. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів відбувається під час засвоєння освітньої програми 013 «Початкова освіта» і має спиратися на ключові компетентності, визначені Європейським союзом, враховувати вікові особливості дітей, їх життєвий досвід. У статті проаналізовано ключові напрямки розвитку сучасної початкової освіти, мету та завдання, які мають бути успішно виконані протягом освітнього процесу. З'ясовано роль ключових компетентностей у вихованні усебічно розвиненої та успішної особистості. Успішне засвоєння фахових компетентностей майбутнього вчителя початкових класів можливе лише за рахунок урізноманітнення освітнього процесу, використання інноваційних методів та технологій, вивчення нормативно-правової бази, відповідних педагогіко-психологічних дисциплін. Вагому роль у фаховій підготовці вчителя займає інформаційно-аналітична діяльність. У статті досліджено роль аналізу підручників з предмету «Я досліджую світ» з точки зору втілення в ньому ключових компетентностей, зокрема, громадянської компетентності, що передбачає формування у дитини світосприйняття, навичок роботи у групі, поваги тощо. Проаналізовано наявні в підручнику різні типи завдань щодо відповідності освітній програмі та завданням, що ставить перед собою НУШ, серед яких провідними є проблемні питання, робота в парах/групах, творчі завдання. Доцільним є підібраний та згрупований у розділи теоретичний матеріал, а також ілюстративний матеріал. Відповідно до особливостей сприйняття дитиною молодшого шкільного віку у підручнику сформовано визначення та висновки наприкінці кожного теоретичного блоку.

Ключові слова: НУШ, початкова освіта, система вищої освіти, громадянське виховання, інформаційно-аналітична діяльність.

The article is devoted to the topical problem of developing a system of training future primary school teachers within the system of higher education. In particular, the article analyzes the changes in the system of primary education in Ukraine and the challenges facing higher education institutions in this regard. The training of future primary school teachers takes place during the mastering of the educational program 013 "Primary Education" and should be based on key competencies defined by the European Union, take into account the age characteristics of children, their life experiences. The article analyzes the key areas of development of modern primary education, goals and objectives that must be successfully completed during the educational process. The role of key competencies in the education of a comprehensively developed and successful personality is clarified. Successful mastering of professional competencies of the future primary school teacher is possible only due to the diversification of the educational process, the use of innovative methods and technologies, the study of the legal framework, the relevant pedagogical and psychological disciplines. An important role in the professional training of teachers is information and analytical activities. The article examines the role of textbook analysis in the subject "I explore the world" in terms of the implementation of key competencies, in particular, civic competence, which involves the formation of the child's worldview, teamwork skills, respect and more. The different types of tasks available in the textbook on compliance with the educational program and the tasks set by NUS are analyzed, among which the leading ones are problem questions, work in pairs/groups, creative tasks. It is advisable to select and group into sections theoretical material, as well as illustrative material. In accordance with the peculiarities of the child's perception of primary school age in the textbook formed definitions and conclusions at the end of each theoretical block.

Key words: NUSH, primary education, system of higher education, civic education, information-analytical activity.

УДК 372

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.1.36>

Гринь В.А.,

студентка І курсу магістратури
факультету соціальної педагогіки
та психології
Запорізького національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна система освіти в Україні характеризується якісними змінами, в першу чергу модернізації зазнає система початкової освіти. Реформи в освітньому середовищі викликані як необхідністю відповідати загальносвітовим тенденціям в освітньому процесі, так і внутрішніми зрушеннями в соціально-економічній, політичній, екологічній, технологічній сферах тощо.

Модернізація освітнього простору передбачає створення на базі початкової школи сучасного

майданчика для розвитку всебічно розвиненої особистості – Нової української школи (НУШ). Необхідність модернізації освіти кидає виклик її учасникам щодо успішного впровадження змін. Нова українська школа ґрунтується на втіленні в освіті ключових компетентностей, визначених Європейським союзом, серед яких цифрова, особиста, соціальна, навчальна, мовна, громадянська, підприємницька, математична компетентності, а також компетентність у науках, технології та інженерії, грамотність, культурна обізнаність та самовираження [1, с. 14]. Ефективне втілення цих ключових компетентностей

в освітньому процесі є передумовою виховання розвиненої особистості, успішного члена суспільства. Впровадження компетентностей не може ґрунтуватися на виокремленні будь-якої із них як основної, всі вони мають розвиватися і втілюватися в органічному синтезі. Роль кожної з компетентностей є важливою щодо виховання успішної особистості. Проте, втілення цінностей та основних засад кожної із компетентностей передбачає наявність своєрідної методологічної системи, теоретичної бази, системи завдань тощо. Окрему увагу варто звернути на втіленні громадянської компетентності в сучасній системі освіти.

Варто розуміти, що модернізація освітнього процесу має починатися із модернізації системи підготовки вчителів початкових класів, які в умовах НУШ мають впроваджувати нові освітні технології та методи навчання. Сучасний вчитель початкової школи має володіти великим арсеналом методів та прийомів впровадження ключових компетентностей. Підготовка майбутнього агента змін починається саме у вищому навчальному закладі, тому від рівня вищої освіти залежить майбутня ефективність викладання та успішності навчального процесу в початковій ланці освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Роль та місце педагога у вихованні майбутньої успішної особистості здавна були предметом уваги педагогіки як зарубіжної, так і вітчизняної. Дослідження цього питання знаходимо у працях Ж.Ж. Руссо, В. Сухомлинського, Г. Сковороди, А. Макаренка, К. Ушинського та багатьох інших. Специфіку фахової підготовки вчителя початкових класів розглядали у розвідках О. Біда, І. Бужина, Л. Волик, С. Паршук, Л. Петриченко, Л. Хомич та інші. Аналіз системи підготовки майбутніх вчителів знаходимо в роботах О. Абдуліної, О. Алексєєвої, О. Канапацької та інших.

Важливим питанням педагогіки завжди було виховання молодого покоління на засадах громадянських цінностей. У руслі педагогіки дослідженням основних підходів щодо громадянського виховання дітей займалися П. Гнатенко, В. Сухомлинський та інші. Втілення громадянських цінностей в освітньому процесі, а саме в межах початкової ланки освіти, цікавило таких дослідників як Н. Бібік, О. Савченко, Л. Момотюк, Г. Тарасенко, С. Якименко. Аналіз останніх досліджень дає підстави визначити підготовку майбутнього вчителя початкових класів як систему заходів спрямованих на формування особистості на підставах ключових компетентностей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на велику кількість теоретичних розробок у сфері підготовки майбутнього вчителя початкових класів, модернізація системи початкової освіти вимагає швидкої реакції від системи вищої освіти і оновлення

теоретичної та методологічної бази майбутнього агента змін. Пріоритетним завданням закладів вищої освіти в Україні є підготовка сучасного вчителя, чия освіта буде ґрунтуватися на ключових компетентностях, передбачених Європейським союзом, а отже дасть змогу йому втілити увесь свій педагогічний потенціал в освітньому процесі. Новітній вчитель має не тільки володіти нормативною та теоретичною базою сучасного освітнього процесу, а і бути здатним забезпечити реалізацію усіх здібностей дитини. Втілення поставленої мети вимагає від закладів вищої освіти вироблення системи підготовки майбутнього вчителя початкових класів, яка б відповідала усім вимогам НУШ.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою статті є здійснення аналізу відповідності підручників у системі НУШ втіленню ключових компетентностей, а саме громадянської компетентності та інших, передбачених системою сучасної освіти, а також аналізу ролі підручників в освітньому процесі та дослідження їх як одного з інструментів реалізації майбутніми педагогами освітніх орієнтирів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система вищої освіти має готувати висококваліфіковані педагогічні кадри, які зможуть успішно впроваджувати нові освітні орієнтири в системі Нової української школи. Така підготовка вимагає від вищих навчальних закладів та традиційної педагогіки загалом ґрунтовного переосмислення теоретичної та методологічної бази, її оновлення, яке б враховувало нові освітні тенденції.

Концепція Нової української школи передбачає докорінне змінення застарілих стандартів освіти, їх реформування задля створення комфортного простору, в якому дитина матиме змогу реалізувати свій потенціал, відчути підтримку вчителя, навчитися спілкуватися з однолітками, поводити себе в суспільстві, долати стрес тощо. Основні компетентності та результати передбачені в освітньому процесі представлені в таких нормативних документах як Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р № 87. Саме в ньому визначаються основні напрями сучасної системи початкової освіти, яка ґрунтується на національних засадах. Однією із ключових компетентностей, визначеною Європейським союзом, яка має місце у Державному стандарті початкової освіти є громадянська компетентність. Про її вагомий роль у вихованні дитини дослідники говорили задовго до модернізації системи освіти. Мета та значення громадянського виховання зазначена в таких нормативно правових актах як Конституція України, Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про освіту», Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави та інших.

Організація системи підготовки майбутніх вчителів початкових класів до впровадження в освітньому процесі громадянської компетентності має починатися із обов'язкової теоретичної постановки проблеми. Громадянські цінності є предметом дослідження не тільки педагогіки, а і інших дисциплін, зокрема філософії, політології, соціології тощо.

Під громадянськими компетентностями в системі сучасної початкової освіти варто розуміти такі, що вмотивовані «ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях та ін.» [4, с. 2].

В освітньому процесі під громадянською компетентністю варто розуміти «здатність діяти як відповідальні громадяни і повною мірою брати участь у соціальному житті» [1, с. 34]. Втілення в життя громадянської компетентності в освітньому процесі передбачає формування в дитини розуміння основних ідей пов'язаних із суспільством, економікою, культурою, групою та індивідуумом. Виховання на засадах громадянських цінностей пов'язане не тільки із усвідомленням дитини себе як частини суспільства, а і розвиток у неї навичок аналізу культурного різноманіття, національної самоідентифікації. Розвиток громадянської компетентності передбачає вміння аналізу культурних, соціальних, політичних процесів, вміння приймати рішення на демократичних засадах, повага до соціального, культурного, гендерного різноманіття тощо. Провідними навичками для виховання громадянської компетентності є взаємодія із іншими учасниками освітнього процесу, критичне мислення, вміння брати участь у колективній діяльності. Виховання на засадах громадянських компетентностей нерозривно пов'язано із ідеєю рівних прав людей у світі [1].

Підготовка майбутнього педагога до втілення засад громадянської компетентності в сучасному освітньому просторі починається із системи підготовки в закладах вищої освіти. Саме в межах вищої освіти формується вчитель як фахівець, що ознайомлений із сучасними освітніми вимогами та тенденціями, володіє теоретичною та методологічною базою з навчальних дисциплін, є готовим до організації навчального процесу учнів початкових класів, ознайомлений із основними психологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку, а також готовий до будь-яких освітніх викликів.

Важливу роль у системі вищої освіти майбутніх вчителів початкових класів відіграють різноманітні форми освітньої діяльності, серед яких

провідними є різні види лекційних та практичних занять, воркшопи, конференції, круглі столи, інформаційно-аналітична діяльність тощо. Професійна підготовка студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» відбувається із урахуванням Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» а також Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» та Стандарту вищої освіти за спеціальність 013 «Початкова освіта».

Специфіка підготовки вчителя початкових класів полягає в тому, що основна увага звертається на предмети педагогіко-психологічної сфери, оскільки на відміну від вчителя середньої та старшої ланки освіти майбутній вчитель початкових класів у своїй професійній діяльності працюватиме в умовах багатопредметності. Його завданням буде ознайомити учнів із комплексом навчальних дисциплін, які складаються з таких освітніх галузей як: мовно-літературна, природнича, технологічна, інформатична, соціальна, здоров'язбережувальна, громадянська, історична, мистецька та фізкультурна.

Підготовка до подальшого викладання в початковій школі здійснюється за рахунок, в першу чергу, вивчення нормативно-правової бази, теоретичних відомостей, формуванню фахових компетентностей під час опанування нормативних дисциплін. Окрім цього важливим завданням сучасної вищої школи є вироблення системи методів та прийомів втілення окремих компетентностей в подальшій професійній діяльності. Успішне опанування навчальних дисциплін і фахових компетентностей можливе за рахунок модернізації методологічної та теоретичної бази, використанню під час навчання дидактичних засобів, наочності, інноваційних, інформаційно-аналітичних методів навчання.

Велика роль у професійній педагогічній підготовці належить аналізу вже наявних засобів становлення пізнавальної діяльності учнів молодших класів. Вагоме значення в освітньому просторі НУШ мають підручники, які після впровадження нового освітнього стандарту зазнали значних змін. Сучасний підручник з будь-якої з освітніх галузей має виконувати своє першочергове призначення – допомогти учневі досягти максимальних результатів в освітньому процесі. Роль підручників в освітньому процесі складно недооцінити. Тому що навіть у модернізованому освітньому просторі він залишається джерелом інформації, способом самоорганізації і самоосвіти школяра. Сучасні підручники Нової української школи мають бути розроблені із урахуванням вікових особливостей школярів, їх життєвого досвіду, відповідно до вимог нової програми. Вони мають бути засобом втілення ключових компетентностей, визначених Європейським Союзом.

У межах нової української школи пріоритетом є інтегрований підхід до навчання, що передбачає використання в межах однієї освітньої галузі блоків знань із інших дисциплін, проте, наприкладі окремих дисциплін маємо можливість простежити втілення окремих компетентностей. Так, громадянська компетентність є однією із ключових для предмету «Я досліджую світ». Тому під час аналізу підручників із цієї навчальної галузі можна виокремити успішні методи і засоби задля реалізації відповідної компетентності. Саме під час вивчення предмету «Я досліджую світ» в учня має сформуватися чітка громадянська позиція, загальнолюдські і загальнонаціональні цінності, самоідентифікація як члена суспільства, особистісна позиція тощо. Ці завдання реалізуються за допомогою програми «Я досліджую світ», яка передбачає аналіз навколишнього світу з позиції зв'язку окремої людини з людиною, колективом, суспільством і світом.

Так, наприклад, підручник з предмету «Я досліджую світ» Т. Гільберг, С. Тарнавської, Л. Грубіян, Н. Павич для учнів третього класу у своїй структурі містить розділ «Земля наш спільний дім», який дає учням теоретичну інформацію про Україну як європейську державу, Землю, як планету населену людьми, історичні відомості щодо утворення людської спільноти, державності та української державності зокрема. Після цього розділу в підручнику органічно уведено розділ «Наш рідний край», який дає можливість учням самоідентифікуватися як членам окремої національної спільноти, познайомитися із традиціями та культурними особливостями української нації.

Детально розглянемо наведені розділи підручника з точки зору успішної реалізації громадянської компетентності. Розділ «Земля наш спільний дім» починається тематичним блоком «Україна – європейська держава», який в свою чергу знайомить учнів із різноманітним життям організмів на планеті земля, расовим та культурним різноманіттям, що стверджує рівні права людей, які населяють планету. Розвиткові критичного мислення сприяють наявні в підручнику проблемні питання: «Чи можуть дві людини думати однаково? Що може змусити двох різних людей мати однакові точки зору, спільну мету? Поясніть» [2, с. 97], «Чи знаєте ви, скількома мовами розмовляють земляни? Яка мова найпоширеніша у світі?» [2, с. 98], розвиткові навичок спілкування в колективі та демократичному вирішенню поставлених питань сприяють групові завдання: «Попрацюйте у групах/парах. Як ви гадаєте, що є найнеобхіднішим для всіх жителів нашої планети? Обґрунтуйте свої відповіді» [2, с. 98]. За допомогою різноманітних завдань, ілюстрацій та інформації поданої в розділі підручник сприяє формуванню уявлення у школярів про національне та культурне різноманіття, виховує повагу до інших народів. Теоретичний блок

підручника «Чи знаєте ви, що...» сприяє самоосвіті учнів, пошуковій та дослідницькій діяльності. Органічним продовженням теоретичного блоку є відомості про історію України. У ньому ці яскраво простежується інтегрований підхід, так, наприклад, розділ пропонує пошукові завдання із мовленнєвої галузі: «Пригадайте, яких тварин приручили люди. Як називають тварин, які стали жити поруч з людьми та приносити їм користь? Дослідіть, від якого слова походить ця назва» [2, с. 105], або «Попрацюйте у парах. Поясніть зміст прислів'їв. Корова у дворі – харч на столі. Гладь коня вівсом, а не батоном. Пошануй худобу раз, а вона тебе десять раз пошанує» [2, с. 106]. Звернена увага в підручнику і на територіальну специфіку українських земель, так учням пропонується проблемне питання: «Чи займаються у наш час українці землеробством? Що вирощують люди у вашій місцевості? Яких тварин розводять? Яке значення землеробства і скотарства для людини?» [2, с. 106]. Вагому роль у підручнику займають завдання, що пропонують учням проаналізувати різні точки зору і зробити власні висновки. Це сприяє розвитку критичного мислення, поваги до співрозмовника, навичкам аналізу та співставлення фактів.

Велику роль протягом усього розділу автори підручника приділяють розвитку творчих здібностей учнів, пропонуючи завдання, наприклад: «Якою ви собі уявляєте людину майбутнього? Намалюйте або опишіть її.» [2, с. 107]. Завдання, що пропонують учням виготовити певні вироби, як наприклад: «Пригадайте, яку тварину першою приручила людина. Поміркуйте, чим вона їй допомагала. Виготуйте рухому іграшку – тварину» [2, с. 107], містять чітку і розгорнуту інструкцію, що дають дитині уявлення про необхідну послідовність дій з метою виконання завдання.

Теоретичний блок містить загальні відомості з історії Української держави, знайомить дітей із першими українськими князями, а також пояснює певні історичні терміни. Перевагою підручника є наявні у ньому чіткі та лаконічні визначення нових для дітей термінів, наприклад: «Поневолювати – це означає позбавляти волі, незалежності, підкоряти своїй владі. Данина – регулярний збір від народу до княжого двору різних цінних речей: хутра, воску, меду тощо» [2, с. 110].

Ще однією перевагою підручника є наявність у ньому висновки для кожного із теоретичних блоків, вони дають можливість дітям проаналізувати чи правильними були їх власні висновки, доповнити свою точку зору і унеможливають наявність нез'ясованих та незрозумілих дитині аспектів. Так, наприклад, після теоретичного блоку «Як знайти Україну на карті світу» учням пропонують висновок: «Україна – незалежна держава, найбільша в Європі. На території України розкинулися Кримські гори й Карпати. На півдні її омивають

теплі води Чорного й Азовського морів. Природа нашої країни багата та різноманітна. Славиться вона густими лісами, широкими ланами, родючими землями, просторими степами. Ознайомитися з природою України можна за картами шкільного атласу» [2, с. 115].

Теоретичний блок «Чому державні символи є важливим атрибутом держави» знайомить молодших школярів із поняттям державної символіки, активізує дитячу пам'ять, допомагає усвідомити значення державних символів у житті народу і країни. Пошукова робота, представлена такими завданнями, як наприклад: «Де розміщені державні символи у вашому населеному пункті? На яких будівлях?» [2, с. 119] допомагає активізувати увагу учнів.

Доцільним щодо втілення громадянської компетентності є і розділ «Наш рідний край», який сповнений не тільки важливих теоретичних відомостей, а і творчих завдань: «Дізнайтеся від дорослих членів вашої родини про те, де ви народилися, де ваша мала батьківщина. Запишіть у зошиті невеличку історію про це. Починайте, як вам заманеться» [2, с. 129], «Пофантазуйте. Яким ви бачите своє місто/село у майбутньому? Створіть постер про чистоту та порядок у вашому населеному пункті на сьогодні та як воно виглядатиме через 100 років» [2, с. 131].

Висновки. Отже, важливим завданням сучасної вищої школи є підготовка кваліфікованих викладачів, які будуть відповідати вимогам нової

системи освіти і зможуть впроваджувати визначені Європейським союзом ключові освітні компетентності. Підготовка майбутніх вчителів складається із різного роду лекційних і практичних занять, які мають враховувати сучасні освітні тенденції, використовувати інноваційні методи освіти, інформаційно-аналітичну діяльність. Важливим у системі підготовки майбутніх вчителів початкових класів є аналіз наявних підручників з різних освітніх галузей щодо відповідності їх освітнім тенденціям. Такі дослідження дають студентам можливість визначити успішні методи та прийоми, які можна використовувати у освітньому процесі, а також дають можливість створювати власні системи різнорівневих завдань з предметів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Воронцова Т., Пономаренко В. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу»: Київ. : Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.
2. Гільберг Т. Я досліджую світ: підр. Для 3-го кл. закл. Заг. Серед. Освіти (у 2-х ч.) : ч. 2 / Т. Гільберг, С. Тарнавська, Л. Грубіян, Н. Павич. Київ: Генеза, 2020. 160 с.
3. Державний стандарт початкової освіти (затверджено Постановою КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87). Київ : Держстандарт України, 2018. 37 с.
4. Нова українська школа : поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.